

รายงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ
การอนุรักษ์วังปลาหน้าโขงใหม่เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร

โดย ทีมวิจัยชุมชนบ้านห้วยค้อ
บ้านห้วยค้อหมู่ที่ 4 ตำบลบ้านม่วง อำเภอสังขาม จังหวัดหนองคาย
มกราคม 2562 - กุมภาพันธ์ 2563

สนับสนุนโดย

โครงการวิจัยและพัฒนาชุมชนต้นแบบสุขภาวะ บนฐานความมั่นคงทรัพยากรทางอาหาร
และทรัพยากรธรรมชาติ ในลุ่มน้ำโขง และความสามารถปรับตัวจากปัจจัยเสี่ยงด้านภัยพิบัติ,

มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

และ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

สารบัญ

ลำดับ	เนื้อหา	หน้า
1	บริบทชุมชน	3
	1.1 ความเป็นมาของชุมชน	4
	1.2 ภาพรวมการทำมาหากินของคนในชุมชน	5
	1.3 วัฒนธรรมและประเพณีชุมชน	11
2	การพึ่งพาแม่น้ำโขง	12
	2.1 ด้านการเกษตร	14
	2.2 ด้านการประมง	15
3	การเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขงและผลกระทบต่อชุมชน	17
4	แนวทางการอนุรักษ์ปลาในบึง	20
ภาคผนวก	วัตถุประสงค์, งบประมาณ, รายชื่อทีมวิจัยชุมชน	22
	กิจกรรมในช่วงการทำงานวิจัย	23
	พันธกิจแสนใคร่	28
	สำเนาจดหมายของนางสาวก้านก่อง จันลอง ถึง ฯพณฯ ชวน หลีกภัย	31

1. บริบทชุมชน

ตำบลบ้านม่วง อำเภอสังขม จังหวัดหนองคาย สภาพภูมินิเวศเป็นที่ราบกว้าง ล้อมรอบไปด้วยภูเขามีสแม่น้ำโขงไหลผ่านเป็นระยะทาง 14 กิโลเมตร ตำบลบ้านม่วง ทิศเหนือ ติดกับแม่น้ำโขงตรงข้ามสาธารณรัฐประชาชนลาว ทิศใต้ ติดกับเขตพื้นที่ตำบลนาไร่ อำเภอสังขม จังหวัดหนองคาย ทิศตะวันออก ติดกับเขตพื้นที่ตำบลสังขม อำเภอสังขม จังหวัดหนองคาย ทิศตะวันตก ติดกับเขตพื้นที่ตำบลหาดคัมภีร์ อำเภอปากชม จังหวัดเลย ห่างจากตัวจังหวัด 118 กิโลเมตร ห่างจากตัวอำเภอ 18 กิโลเมตร

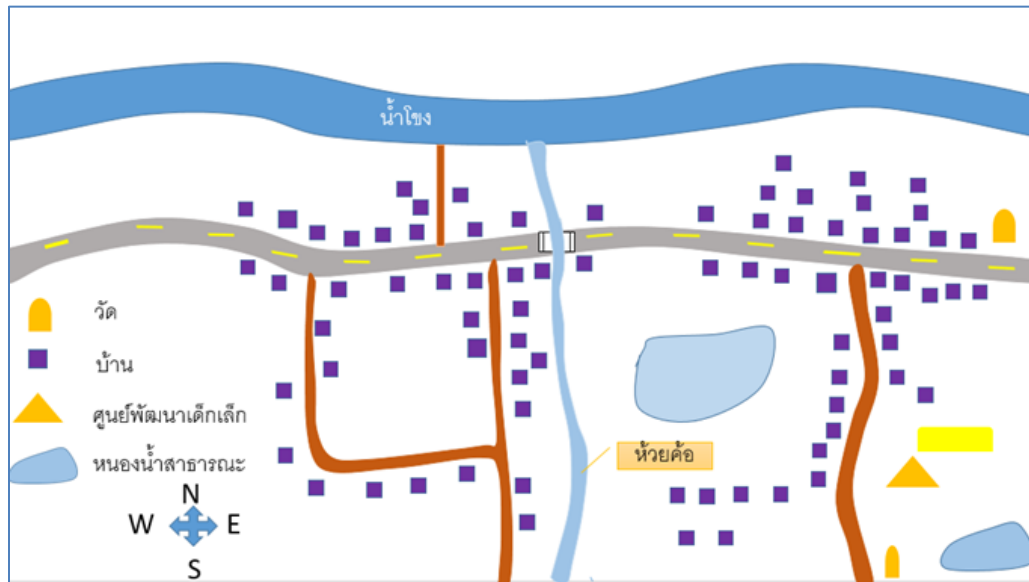
ตำบลบ้านม่วงมีทั้งหมด 7 หมู่บ้าน คือ บ้านตาตเสริม หมู่ 1 (มีนายรัชชานนท์ อ่างมัจฉา เป็นผู้ใหญ่บ้าน), บ้านม่วง หมู่ 2 (มีนายอาญา ฤาไชยรา เป็นผู้ใหญ่บ้าน), บ้านหนอง หมู่ 3 (มีนายพงษ์พันธ์ วิชัยยนต์ เป็นผู้ใหญ่บ้าน), บ้านห้วยค้อ หมู่ 4 (มีนายไพฑูรย์ สุริยะ เป็นผู้ใหญ่บ้าน), บ้านวังมน หมู่ 5 (มีนางสาวพัชริดา บุราณสี เป็นผู้ใหญ่บ้าน), บ้านโนนสว่าง หมู่ 6 (มีนายบุญชิน แก้วท่ามั่ง เป็นผู้ใหญ่บ้าน) และ บ้านภูเขาทอง หมู่ 7 (มีนายอนุวรรตน์ ชานัย เป็นผู้ใหญ่บ้านและกำนัน) ประชากรส่วนใหญ่ของตำบลบ้านม่วง สืบเชื้อสายมาจากลาวดั้งเดิม ที่อาศัยอยู่ในดินแดนนี้มายาวนาน ใช้สำเนียงลาวเทิงหรือไทพวน และอีกส่วนหนึ่งอพยพมาจากจังหวัดใกล้เคียง มีประชากรทั้งสิ้นรวม 3,292 คน เป็นชาย 1,651 คน หญิง 1,641 คน และจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 844 ครัวเรือน

หมู่ที่	ชาย	หญิง	รวม	จำนวนครัวเรือน
1	279	302	581	144
2	547	531	1078	307
3	157	142	299	86
4	174	187	361	88
5	275	263	538	150
6	156	141	297	69
7	63	75	138	40
รวม	1,651	1,641	3,292	844

ที่มา : สำนักงานทะเบียนราษฎร์ตำบลบ้านม่วง อำเภอสังขม จังหวัดหนองคาย, เดือน กุมภาพันธ์ 2562

ตำบลบ้านม่วง มีเนื้อที่ทั้งหมด 45,000 ไร่ โดยมีสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบสูงและภูเขาประมาณ 80% อยู่ในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าพานพร้าวแก้งไก่อ และอีก ประมาณ 20% เป็นที่ราบลุ่มหุบเขาและราบลุ่มตามแม่น้ำ นอกจากแม่น้ำโขงที่เป็นเส้นเลือดใหญ่แล้ว ยังมีแหล่งน้ำตามธรรมชาติที่สำคัญหลายแห่ง เช่น ลำห้วยนา ลำห้วยตาตเสริม ลำห้วยม่วง ลำห้วยน้ำฮวย ลำห้วยหนอง ลำห้วยค้อ ลำห้วยเชียงดา ลำห้วยหลวงซ้อ

ภาพ แผนที่บ้านห้วยค้อ

1.1 ความเป็นมาของชุมชนในเขตตำบลบ้านม่วง

มีการศึกษาจากทีมวิจัยตำบลบ้านม่วง ได้สอบถามประวัติความเป็นมาจากผู้เฒ่าผู้แก่ของชุมชนแล้วว่า ชาวบ้านที่นี่เป็นกลุ่มเดียวกับคนไทยพวนที่อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ผู้คนอพยพมาตั้งบ้านเรือนที่บริเวณนี้ราว ๆ ปี พ.ศ. 2390 โดยมีการอพยพถิ่นฐานมาจากเมือง บ่อแต่น เมืองแก่นท้าว เมืองหมอ เมืองสาณะคาม สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยใช้แพไม้ซางที่มีลำขนาดใหญ่ทำเป็นแพใช้เป็นพาหนะในการเดินทาง เส้นทางอพยพคือ เส้นทางแม่น้ำโขงซึ่งเป็นพื้นที่ดินแดนประเทศลาว ล่องลงมาตามลำน้ำมีการก่อตั้งหมู่บ้านแรก ๆ คือ บ้านม่วง บ้านหนอง บ้านตาดเสริม และในส่วนบ้านห้วยค้อ เป็นหมู่บ้านที่มีการตั้งถิ่นฐานหลังจากนั้น โดยแรกเริ่มเดิมทีมีครอบครัวของนางเขียวและนางขานไม่ทราบนามสกุล แม่เฒ่าจางวางและขุนจางวางพร้อมครอบครัว ซึ่งเป็นพี่น้องกันจำนวน 4 ครอบครัว อพยพตามแม่น้ำโขงจนมาถึงพื้นที่ที่มีลำห้วยหลายสายที่เชื่อมต่อแม่น้ำโขง และเหมาะสำหรับการเพาะปลูกและมีความอุดมสมบูรณ์ ต่อมาเมื่อผู้คนอพยพเข้ามาเรื่อย ๆ และมีการก่อสร้างบ้านเรือนเพิ่มขึ้น ทำให้มีพื้นที่น้อยลง จึงพากันย้ายถิ่นฐานมาอยู่ที่บริเวณเนินเขา ซึ่งเป็นที่ตั้งหมู่บ้านในปัจจุบัน

1.2 ภาพรวมการทำมาหากินของคนในชุมชน ตำบลบ้านม่วง¹

อาชีพของชาวบ้านส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพ เกษตรกรรม รับจ้าง ค้าขาย และการทำประมง ซึ่งเป็นอาชีพที่สืบทอดกันมา เดิมเศรษฐกิจหลักของชาวบ้าน คือ การทำประมงพื้นบ้านในแม่น้ำโขง เพราะคนที่นี่ ที่ไม่มีที่ดินทำกินเพียงพอ ประกอบกับที่ดินทำกินอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ชาวบ้านไม่มีเอกสารเอกสิทธิ์ ภายหลังมีการสำรวจและจัดสรรเป็นที่ ส.ป.ก. มีบางส่วนเท่านั้นที่เป็น นส.3 คนที่มีโฉนดคิดเป็น 30% ของชุมชน ผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญได้แก่ ข้าว ยางพารา กล้วยน้ำว้า ข้าวโพด มันสำปะหลัง

ในอดีตบริเวณนี้มีพื้นที่ป่ามีระบบนิเวศที่อุดมสมบูรณ์ มีจำนวนครัวเรือนน้อย การสร้างบ้านเรือนจะสร้างตามริมโขง ส่วนใหญ่จะหากินตามลำน้ำโขง ตามป่าตามเขายังไม่มีคน จะนั่งเรือในการสัญจรทำการค้าขายกับเมืองสังข์ทอง ประเทศลาว เนื่องจากติดกับเมืองหลวงเวียงจันทน์ ช่วงนั้นเมืองสังข์ทองมีเศรษฐกิจดี ใช้ระบบแลกเปลี่ยนสินค้า ชาวบ้านส่วนใหญ่จะนำปลาและของป่าที่หาได้ไปแลกเปลี่ยนเพื่อมาถนอมอาหาร จะทำปลาร้าแลงของใช้ โดยการสัญจรทางเรือไปทำการค้ากับอำเภอศรีเชียงใหม่ อำเภอท่าบ่อ เมืองเลย ชาวบ้านได้ใช้ยาสมุนไพรบนภูเขาในการรักษาโรคต่าง ๆ พัฒนาการการทำมาหากินของผู้คนแถบนี้ พบว่ามีความสัมพันธ์กันกับระบบเกษตรที่รัฐบาลส่งเสริมในภาพรวม ผนวกกับการเปลี่ยนแปลงที่กระทบกับชุมชน กล่าวคือ

พ.ศ. 2507 ประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติพานพร้าวแก้งไก่อ

พ.ศ. 2508 กรมการปกครองกระทรวงมหาดไทย ได้ประกาศแต่งตั้งพื้นที่ ตำบลแก้งไก่อ และตำบลบ้านม่วง รวม 2 ตำบล ยกฐานะเป็นกิ่งอำเภอสังขม

พ.ศ 2509 ช่วงเดือนสิงหาคม มีเหตุการณ์ที่ทำให้ชาวบ้านทุกพื้นที่ที่ติดน้ำโขง เกิดเหตุการณ์น้ำโขงท่วมสูง น้ำโขงเข้าท่วมพื้นที่ที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน โดยเฉพาะชาวบ้านที่มีบ้านติดลำห้วย ต้องย้ายครัวเรือนขึ้นที่สูงเพื่อหนีน้ำ ระดับน้ำมีระดับท่วมถึงบันไดชั้นที่ 6 ชาวบ้านเมื่อก่อนจะนิยมสร้างบ้านแบบสองชั้นขอบทำบันได 9 ชั้น ระยะเวลาที่น้ำท่วมในปี 2509 นั้น ท่วมนานหนึ่งถึงสองอาทิตย์ สาเหตุน้ำท่วมเกิดจากฝนตกน้ำป่าไหลหลากจากตอนเหนือของประเทศไทยประเทศลาว และทำให้น้ำท่วมตอนล่างของแม่น้ำโขง ในเหตุการณ์นั้นไม่มีคนสูญหายหรือเสียชีวิตแต่อย่างใด แต่จะมีพื้นที่นาข้าวเสียหาย ทุ่งข้าวเปียก

¹ การสืบค้นข้อมูลของทีมีวิจัยชุมชนบ้านห้วยค้อ และบางส่วนอ้างอิงจากเอกสารพัฒนาพันธ์ “อุทกภัยในลุ่มน้ำฮวย : การจัดทำแผนเผชิญอุทกภัยและการฟื้นฟูโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านวังมน ตำบลบ้านม่วง อำเภอสังขม จังหวัดหนองคาย” โดย ณัฐริตา เพื่อนพิมาย, 2561, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

https://drive.google.com/file/d/1JrKy9aChHiiHy64zOBbKQk7A3Qs7iohA/view?fbclid=IwAR0iUnZw4c1QO56L_9dPHqNPnaj-SWNjfmH1f-QI1nts08oQeTs8N4OO8O0

น้ำทุกหลังคา ชาวบ้านต้องนำข้าวออกมาตากแดดในช่วงน้ำแห้ง หลังจากน้ำแห้ง ก็มีเจ้าหน้าที่ส่วนราชการ เข้ามาช่วยเหลือชาวบ้านทุกพื้นที่ที่ถูกน้ำท่วม

พ.ศ 2510 - 2511 รัฐบาลเริ่มมีการสนับสนุนให้ชาวบ้านได้ปลูกฝ้าย นายทุนก็เข้ามาตั้งกลุ่มให้ ชาวบ้านมีการปลูกฝ้ายส่งให้กลุ่มนายทุน โดยกลุ่มนายทุนให้การสนับสนุนเมล็ดพันธุ์ ยาฆ่าแมลง ปุ๋ยเคมี และประกันราคาผลผลิตให้ มีการเริ่มปลูกฝ้ายกันอย่างมากมาย มีการขยายพื้นที่ทำไร่ฝ้ายและใช้สารเคมีมาก บางคนเกิดอาการแพ้ยา มีสารพิษตกค้างในร่างกาย แต่ชาวบ้านก็ยังคงทำไร่ฝ้ายต่อ เพราะราคาค่าฝ้ายนั้นมี ราคาสูงตันละ 16,000 บาทหรือเป็นเงินกีบ 40,000 กีบ ช่วงนั้นชาวบ้านใช้เงินกีบและเงินบาท อัตรา แลกเปลี่ยน 100 กีบเท่ากับ 4 บาท จากเคยมีคนทำไร่ฝ้ายไม่กี่คน ก็เริ่มมีคนทำไร่ฝ้ายมากขึ้นเรื่อย ๆ ต่อมา มีพืชเศรษฐกิจชนิดใหม่ ซึ่งเกิดจากการสนับสนุนจากนายทุน เช่น ถั่วเหลือง ลูกเดือย

พ.ศ. 2514 รัฐบาลเริ่มทำถนนลูกรัง มีเครื่องจักร สิ่งอำนวยความสะดวก เช่น รถจักรยานยนต์ รถจักรยาน การเดินทางโดยทางเรือลดความสำคัญลง

พ.ศ. 2515 ชุมชน ปลูกถั่วเหลือง ปลูกข้าวโพด ไร่กล้วย มากขึ้น

พ.ศ. 2518 – 2528 มีการให้สัมปทานป่าไม้ ในเขตพื้นที่ตำบลบ้านม่วง ตำบลนาจิว โดยมีโรงเลื่อย ของนายสินชัย ที่อำเภอศรีเชียงใหม่ มีถนนหนทางเพื่อการขนถ่ายท่อนไม้ขนาดใหญ่ พืชเศรษฐกิจฝ้าย ถั่ว เหลือง ข้าวโพด มีเป็นบริเวณกว้าง การสัมปทานป่าไม้มีขึ้นที่ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและ นำไม้เข้ามาขายที่โรงเลื่อยในอำเภอศรีเชียงใหม่ด้วยเช่นกัน โดยการบรรทุกท่อนไม้ขนาดใหญ่ของ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวนั้นใช้เรือขนาด 300 ตัน เรือบรรทุกไม้จะมาจอดแวะพักระหว่างทาง บริเวณเกาะกลางดอนคือ ตรงข้ามตำบลบ้านม่วงเป็นประจำ เพื่อสะดวกในการข้ามมาซื้ออาหารเครื่องใช้ ในช่วงที่มีการสัมปทานป่าไม้ฝั่งลาว ฝั่งไทยก็มีการสัมปทานป่าไม้จำพวกไม้ไผ่เหี้ย ไม้พาง ตัดทำเป็นแพ ล่องตามลำน้ำโขงไปขายที่อำเภอท่าบ่อ และที่ตำบลเวียงคุกเช่นกัน

พ.ศ. 2521 มีร้านค้าเกิดขึ้นในหมู่บ้าน เริ่มมีเครื่องมือจับปลามาขายเช่น มอง เบ็ด เชือกสายเอ็น ชาวบ้านก็เริ่มนำเครื่องมือสมัยใหม่มาใช้ในการหาปลาจะมีมองที่ชาวบ้านใช้กันมาก เนื่องจากจับปลาได้ มากกว่าชนิดอื่น ๆ ชาวบ้านเริ่มทำเครื่องมือหาปลาเอง เช่น จัน ตุ่มปลา เบ็ดคัน เบ็ดไล เบ็ดปลาเลิม ต่อง สวิง ตุ่มปลาออด และมีการหาปลามาก

พ.ศ. 2524 ถนนลูกรังพัฒนาเป็นถนนลาดยาง การคมนาคมมีการพัฒนาอย่างรวดเร็ว ชาวบ้านมี โทรทัศน์ เครื่องเสียงบางส่วนก่อนจะมีไฟฟ้าใช้

พ.ศ. 2525 ไฟฟ้าเริ่มเข้ามาและรวมทั้งเครื่องใช้ไฟฟ้าต่าง ๆ เช่น วิทยุเทปทรานซิสเตอร์ โทรทัศน์ ขาวดำ โทรทัศน์สี เครื่องขยายเสียง เครื่องจักรยนต์ขนาดเล็กสิ่งอำนวยความสะดวกหลาย ๆ ด้าน ชาวบ้าน

เริ่มปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต เช่น ด้านการเกษตรชาวบ้านเปลี่ยนวิธีการปลูกฝ้าย ถั่วเหลือง เต๋อย เป็นปลูกยางพารา เนื่องจากรัฐบาลสนับสนุนให้มีการปลูกยางพารา (สกย.) ต่อมา มีการปลูกมันสำปะหลังข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เป็นพืชเศรษฐกิจเรื่อยมา แต่ไม่ว่าจะมีอะไรเข้ามาอย่างไรก็ตาม ชาวบ้านก็ยังไม่เลิกหาปลามาเพื่อเป็นอาหารในแต่ละวัน ส่วนหนึ่งเป็นรายได้หลักและสามารถเพิ่มรายได้ให้กับชาวบ้านทุก ๆ ครั้วเรือน ถึงแม้หาไม่ได้ขาย ก็จะทำปลาร้าไว้กินในปีต่อ ๆ ไป บางคนทำเป็นปลาแห้งแล้วนำไปแลกเปลี่ยนสินค้าก็มีเป็นบางราย

หน่อไม้ ผลผลิตจากป่า (ภาพ สุพัตรา อินทะมาตฺร)

เห็ด ผลผลิตจากป่า (ภาพ ก้านก้อง จันลอง)

พ.ศ. 2526 เกิดสงครามในประเทศลาว เป็นสงครามกลางเมืองของประเทศลาว มีการปล้นจี้ฆ่าชิงทรัพย์สินทำให้กลุ่ม ม้ง แม้ว ลาวที่พึ่ง ต้องหนีออกจากประเทศเพื่อขอไปประเทศที่ 3 โดยผ่านเข้ามาศูนย์ลาวหรือบ้านวินัยที่บ้านปากชม อำเภอปากชม จังหวัดเลย ช่วงปีนี้แม่น้ำโขงจะมีศพลไหลมากกับน้ำหลาย ๆ ศพ เนื่องจากมีการฆ่าม้ง แม้วหรือพวกลาวบางกลุ่ม บางคนเดินทางมาเองเพื่อขอลี้ภัยและจะขอไปประเทศที่สาม บางคนต้องเสียเงินค่าหัวต่อรายละ 5,000 บาทต่อคน ชาวบ้านในเขตบ้านม่วง บ้านหนองเม็กก่อนก็เคยมีคนมารับจ้างขนแม้ว ขนม้ง ข้ามฝั่งเพื่อไปบ้านวินัยปากชม บางคนบางคนก็โดนทหารจับได้ บางคนถูกฆ่าเพื่อเอาทรัพย์สิน บางคนถูกปล้นถูกข่มขืน มีศพลไหลน้ำมาเป็นจำนวนมากในช่วงนั้น

พ.ศ. 2528 – 2547 คนในชุมชนเริ่มออกไปทำงานข้างนอก ไปทำงานต่างจังหวัด และต่างประเทศ เพราะในช่วงนี้ราคาข้าวโพดตกต่ำลง ราคากล้วยเริ่มลดลง มีการใช้สารเคมีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพให้กับผลผลิต การใช้จ่ายกำจัดวัชพืชชานานใหญ่ บ้านเมืองเริ่มพัฒนาขึ้น หนุ่มสาวที่อยู่ในหมู่บ้านออกเดินทางไปทำงานในต่างถิ่น บางคนทิ้งลูกไว้เป็นภาระพ่อแม่บางคนขายที่นาไปทำงานต่างประเทศโดนหลอกก็หลายคน และเริ่มมีการค้าขายกับเมืองหนองคาย-อุดรธานี

พ.ศ. 2540-2545 ชาวบ้านเริ่มมีการบุกบุกป่าสงวนปลูกยางพารา เนื่องในขณะนั้นราคายางก้อนถ้วยเพิ่มสูงขึ้นถึงกิโลกรัมละ 80 บาท คนหนุ่มสาวที่เคยไปทำงานต่างจังหวัดต้องกลับมาจับจิ้งจกที่อยู่กับบ้านและขยายพื้นที่ปลูกยางพารามากขึ้น ใครที่มีสวนยางมากก็จะได้เงินมากขึ้น เมื่อมีเงินก็จะเอาไปซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกเช่น รถยนต์ รถมอเตอร์ไซค์ ซ้อมที่ดินเพื่อปลูกยางพารา บางครอบครัวรวยมากมีเงินมีทองสร้างบ้านหลังใหญ่โต

พ.ศ. 2545 ชาวบ้านตั้งท่าเรือประเพณีขึ้น บริเวณสถานีอนามัยเก่าของตำบลบ้านม่วง ชาวบ้าน 2 ผังโขงได้ใช้เป็นเส้นทางไปมาหาสู่กันและเป็นท่าเรือแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้า ไม่ว่าจะเป็นสินค้าบริโภคอุปโภค ยารักษาโรค เครื่องมือการเกษตร อาหารเครื่องนุ่งห่ม นับได้ว่าเศรษฐกิจในช่วงนี้ดีมาก มีคนเข้ามาซื้อข้าวของเครื่องใช้วันหนึ่งหลายแสนบาท ทำให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะผู้ประกอบการร้านค้าต่าง ๆ เรือโดยสารขนาดเล็กส่งผู้โดยสารทั้งลาวและไทย แต่ละวันคนลาวที่เข้ามาจับจ่ายใช้สอย วันหนึ่งเกือบ 1,000 คน ใน 1 สัปดาห์มีวันเปิดท่าเรือประเพณีในวันพุธและวันเสาร์ ท่าเรือประเพณีบ้านม่วงได้ยกฐานะเป็นจุดผ่อนปรนและมีการเปิดจุดผ่อนปรนอย่างเป็นทางการ โดยผู้ว่าราชการและผู้นำแขวงเวียงจันทน์ในวันที่ 28 เมษายน พ.ศ. 2549 และให้ชุมชนเป็นผู้ดูแลจุดผ่อนปรนต่อไป เมื่อมีการเปิดจุดผ่อนปรนชาวบ้านที่อยู่ในตำบลบ้านม่วงและชุมชนอื่น ๆ ต่างมีรายได้เกิดขึ้น ใครมีสินค้าด้านการเกษตรจะนำมาขายที่จุดผ่อนปรนหรือไม่ก็ขายให้คนที่มารับไปขายต่ออีกที ชาวบ้านบางคนที่ไม่มียางที่พร้อมจะกรีดยางได้จะหันมาปลูกพืชผักและผลไม้แทนสวนยางแต่ก็สวนน้อย ชาวบ้านที่อยู่ในเขตตำบลส่วนมากจะมีแค่พืชผักมาจำหน่ายจะไม่มีผลไม้มากนักส่วนใหญ่จะติดอยู่กับการกรีดยางมากกว่า

พ.ศ. 2548 ชาวบ้านมีหนี้สินในครัวเรือนเพิ่มขึ้น จึงทำให้คนในพื้นที่ออกไปทำงานข้างนอกมากขึ้น ได้มีโครงการของรัฐบาลขยายพื้นที่ปลูกยางพารา เพื่อยกระดับรายได้และความมั่นคงให้แก่เกษตรกรในแหล่งปลูกยางใหม่ ระยะที่ 1 ปีแรกมีเกษตรกรเพียงไม่กี่รายที่เข้าร่วมโครงการ ในปีต่อมาคนในชุมชนเข้าร่วมโครงการเป็นจำนวนมาก ในช่วงแรกที่ต้นยางพาราต้นยังไม่โต ชาวบ้านก็ปลูกข้าวโพด ข้าวไร่ ในแปลงเดียวกันกับยางพารา หลังจากปลูกยางพาราได้ 5-6 ปี คนก็เริ่มกลับมาหมู่บ้านเยอะขึ้น เนื่องจากยางพารามีอายุที่จะกรีดยางได้แล้ว ในยุคที่ราคายางพาราสูงชาวบ้านม่วงช่วงนั้นเป็นช่วงที่เศรษฐกิจดีมาก คนในชุมชนส่วนใหญ่จึงยึดอาชีพทำสวนยางพาราเป็นหลัก แต่ต่อมายางพารามีราคาลดลง ชาวบ้านมีการปรับตัวโดยการปลูกสวนผลไม้เพิ่มมากขึ้นแทนที่ป่ายางพารา การทำการท่องเที่ยว ทำสวนปาล์ม

พ.ศ. 2549 ชุมชนเกิดปัญหาหาความขัดแย้งกับกรมป่าไม้ เรื่องการใช้ประโยชน์ป่าสงวนในการทำกิน ท่ามกลางภาระหนี้สิน แต่ละกลุ่มเริ่มหาทางออกให้กับตัวเอง ชาวบ้านเริ่มสังเกตเห็นการเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขง ในช่วงปี 2550 เป็นต้นมา มีการขึ้นลงในรอบ 3-5 วัน

พ.ศ. 2551 เกิดเหตุการณ์น้ำท่วมอีกรอบจากการที่เคยเกิดมาเมื่อปี พ.ศ. 2509 ถนนสะพานน้ำฮวยถูกน้ำท่วมไม่สามารถขับรถผ่านไปได้ พื้นที่การเกษตรท่วมเหมือนเช่นเคยและท่วมมากกว่าที่ผ่านมา บ้านที่

อยู่อาศัยเสียหายหลายสิบหลัง น้ำท่วมคราวนี้มีปริมาณฝนตกต่อเนื่อง 4-5 วัน น้ำโขงมีปริมาณน้ำเพิ่มสูง และเร็วกว่าเมื่อปี พ.ศ. 2509 น้ำท่วมพื้นที่ไรสวนผลไม้ สวนยางพาราและไม่สามารถออกไปไหนมาไหน ด้วยรถยนต์ได้ จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทำให้ระบบนิเวศในพื้นที่แม่น้ำโขงเปลี่ยนแปลงไป หลังจากน้ำลดลง ชาวบ้านเห็นได้ชัดเจนว่าระบบนิเวศเปลี่ยนแปลงไปโดยเฉพาะ หาดทราย เกาะแก่งกลางน้ำ มีการเปลี่ยนแปลงไปเช่น เมื่อก่อนหาดทรายที่เคยมีมาก่อน กลับไม่มี น้ำที่เคยไหลลงคอนเก่า กลับมีทางน้ำใหม่ น้ำเปลี่ยนทิศทาง คมมีระดับตื้นขึ้น พื้นที่เคยใส่มองหาลาได้ กลับใส่มองไม่ได้ ปลาเปลี่ยนพื้นที่หากิน ลวงมองของพรานปลาเปลี่ยนไป แม่น้ำโขงเริ่มมีขยะที่เป็นถุงพลาสติกที่มีภาษาจีนมีมากขึ้น

พ.ศ. 2552 มีการก่อตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านม่วง และเริ่มมีการสำรวจข้อมูลการเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขง และผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชน เริ่มมีการพัฒนาเครือข่ายในระดับหมู่บ้านที่ พี่พามาแม่น้ำโขง มีการสำรวจข้อมูลในมิติการพึ่งพา การเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขง และผลกระทบต่อชุมชนมากขึ้น มีการสร้างเครือข่ายแกนนำชาวบ้านมากขึ้น โดยการสนับสนุนของหลายภาคส่วน เช่น เครือข่าย สภาองค์กรชุมชนลุ่มน้ำโขง โครงการฟื้นฟูระบบนิเวศลุ่มน้ำโขง สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ชุมชนเริ่มตื่นตัว และมีการหาหนทางในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง เริ่มจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน และเปลี่ยนวิถีการเพาะปลูก จากพืชสวน เป็นผลไม้ที่หลากหลายมากขึ้น การหาปลาแม่น้ำโขง หาได้น้อยลง ระบบนิเวศเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด น้ำขึ้นลงรายวันและผิดฤดูกาล วิถีชีวิตของผู้คนเริ่มเปลี่ยน มีการสร้างรีสอร์ท โฮมสเตย์ ที่พัก ร้านอาหารไว้สำหรับรองรับนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวทั้งบนภูตทะเลหมอก และพรานปลาที่เริ่มเปลี่ยนอาชีพมาขายบัตรซึ่งเพื่อพานักท่องเที่ยวขึ้นไปชมทะเลหมอก และขับเรือโดยสารเพื่อพานักท่องเที่ยวไปชมความงามของแม่น้ำโขง ค่าครองชีพก็เริ่มเพิ่มมากมากขึ้น

พ.ศ. 2553 ระดับน้ำโขงเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงน้ำโขงลดลงมากกว่าทุกปีนิเวศที่ไม่เคยเห็น เช่น โขดหินที่ไม่เคยโผล่หน้าสักปีก็เห็น บางที่มีดินงอกออกมาจากพื้นที่เดิม ชาวบ้านได้ปลูกพืชผักต้นไม้ต้นกล้วยเพื่อยึดหน้าดินและขยายพื้นที่จับจอง นิเวศของแม่น้ำโขงบุง คอน วัง ที่ไม่เคยแห้งกลับมาแห้งจนสามารถเดินข้ามได้หลายจุด มีพื้นที่หาปลาและพื้นที่เก็บเทาหรือไถ่มากขึ้น มีโครงการสำรวจพื้นที่ตลิ่งพัง โดยเจ้าหน้าที่ อบต. และผู้นำชุมชนเพื่อสำรวจจุดที่น้ำโขงกัดเซาะพื้นที่ เพื่อทำกันทรุดเชื่อมป้องกันตลิ่ง

พ.ศ. 2554-2555 น้ำโขงเริ่มขึ้นแบบเร็วมาก ชาวประมงแม่น้ำโขง ได้รับผลกระทบ จับปลาได้น้อยลง หาปลาได้ยากขึ้น เนื่องจากน้ำขึ้นลงผิดปกติเห็นได้ชัดเจน อาหารที่เคยได้จากแม่น้ำโขงเริ่มหาไม่ได้ ปลาบางชนิดที่เคยมีมาก ก็เริ่มลดลง เช่น ปลามางแอ ปลาแกง ปลาหว่า ปลารากกล้วย ปลากระบอกหัวแข็ง และปลาที่เคยขึ้นมาวางไข่ในพื้นที่ไม่มีให้เห็นเช่น ปลาเอิน ปลาโน ปลากระบอก ปลาขาวสร้อย น้ำโขงขึ้นลงทุก ๆ 2-3 วัน ทำให้พื้นที่ตลิ่งริมโขงพังทลายลงเรื่อย ๆ ผลผลิตการเกษตรเสียหาย เช่น สวนผลไม้ สวนผักและที่ดินพังทลายเสียหาย ชาวบ้านไม่สามารถปลูกพืชริมโขงได้ เนื่องจากระดับน้ำโขงขึ้นลงไม่คงที่และไม่เป็นไปตามธรรมชาติ และยังมีโครงการทำเขื่อนป้องกันตลิ่งเริ่มเข้ามาทำงานตามโครงการ ที่รัฐได้อนุมัติ

งบประมาณลงพื้นที่ ซึ่งทำให้ชาวบ้านต้องเสียรายได้ทั้งทางบกและทางน้ำ เหตุการณ์น้ำขึ้นน้ำลงผิดปกติทำให้อุปกรณ์ประมง เรือกาบ เรือหางยาว เครื่องจักร มอญ อุปกรณ์หาปลาเสียหายจากน้ำโขงท่วมแบบไม่รู้ตัวมาก่อนล่วงหน้า บางคนแทบไม่มีอะไรเหลือเลย ผลกระทบยังทำให้ระบบนิเวศแม่น้ำโขงมีการเปลี่ยนแปลงไปมากเช่น ร่องน้ำเปลี่ยนกระแสน้ำเปลี่ยนทิศทาง หาดที่เคยมีจมไปกับน้ำ คอก คอน ลวงมองไม่สามารถใส่มองได้เพราะระดับน้ำไม่ปกติ ชาวบ้านขาดรายได้จากการหาปลาแต่ละรายเป็นเงินจำนวนมาก

พ.ศ. 2556 ชาวประมงแม่น้ำโขงลดจำนวนน้อยลง ผักที่ขึ้นตามธรรมชาติไม่มีเหมือนเดิมจำนวนปลาลดน้อยลงทุกวัน พื้นที่หากินกับแม่น้ำโขงน้อยลง คนเริ่มหาปลาแบบผิดกฎหมายเช่น ใช้ระเบิด ใช้ไฟฟ้าช็อต มีการขโมยปลาที่ถูกตาข่ายหรือมองเป็นประจำ เริ่มมีการเลี้ยงปลากินแทนปลาน้ำโขง เปลี่ยนวิถีหาปลามาเป็นการหากินบนบก แต่อาหารก็ไม่มีเหมือนแม่น้ำโขง ชาวบ้านต้องรับจ้างขนสินค้าผ่านจุดผ่อนปรน ปรับเปลี่ยนเรือหากินมาเป็นเรือรับจ้าง บางคนขายเรือเพื่อนำเงินมาทำเรือขนาดใหญ่กว่าเดิม บางคนปล่อยให้เรือผูกกับเครื่องมือหาปลา เนื่องจากไม่มีพื้นที่หาปลา ไม่มีแม่น้ำแต่ปลาตัวเล็ก ๆ ที่จะพอนำกลับมาเป็นอาหารในแต่ละวันได้ ชาวบ้านขาดรายได้และมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น จึงหันมาพานักท่องเที่ยว เที่ยวชมระบบนิเวศของแม่น้ำโขง แต่บางครั้งสิ่งที่เราต้องการพานักท่องเที่ยวไปชมความสวยงามจากระบบนิเวศที่มีในพื้นที่ กลับไม่มีให้เห็นเพราะระดับน้ำไม่ลดลง

พ.ศ. 2557-2558 น้ำโขงมีระดับสูงมากกว่าระดับเดิมเมื่อปีที่แล้ว ส่งผลให้น้ำโขงหนุนท่วมพื้นที่หากินชาวบ้าน ไร่นาเสียหาย ชาวบ้านต้องหาปลาในช่วงน้ำขึ้นในพื้นที่นาข้าว ปรากฏว่าปลาที่มากับน้ำท่วมกลับไม่มีให้จับเป็นที่น่าแปลกใจ ช้ำเต็มน้ำป่าไหลหลากทำให้พื้นที่ไร่นาชาวบ้านเสียหาย ระบบนิเวศตามลำห้วยสาขาต่าง ๆ พังทลาย สัตว์น้อยใหญ่ที่อาศัยอยู่ตามลำห้วยถูกกระแสน้ำพัดพาสูญหายไปหมด เมื่อปลาน้ำโขงและอาหารในพื้นที่เริ่มน้อยลง ราคาปลาก็แพงขึ้นทุกวัน จากที่ราคาเคยถูก ที่ทุกคนสามารถจับจ่ายซื้อกินได้แต่ปัจจุบัน หากจะกินปลาน้ำโขงต้องมีเงินอย่างน้อย 500 บาทขึ้นไปถึงจะสามารถซื้อปลามาทำเป็นอาหารได้

พ.ศ. 2558-2562 ในปัจจุบันแม่น้ำโขงก็เปลี่ยนแปลงหนักขึ้น ส่งผลกระทบต่อแหล่งอาหารและระบบนิเวศย่อยอย่างเห็นได้ชัด ปลาที่มีในพื้นที่เริ่มหายากมากขึ้นหลายสายพันธุ์ เช่น ปลาบึก ปลาแกง ปลากระบอก ปลาสงัว ปลาหว่า ปลาหน้าหนู ปลาเผาะ ปลาคอบ ปลาหว่าสะอี ปลานิลน้ำโขง และพันธุ์ปลาที่เหลืออยู่ก็มีจำนวนน้อยลงทุกวัน ราคาปลาก็เพิ่มขึ้นทวีคูณ วิถีชีวิตชุมชนเปลี่ยนแปลง สังคมอยู่ยากขึ้น คนและสัตว์เริ่มแย่งชิงอาหาร เนื่องจากพื้นที่มีการปลูกยางพารามากขึ้น พืชผักที่เคยเกิดขึ้นกับธรรมชาติ ปลาที่เคยมีเหมือนแต่ก่อน แหล่งอาหารจากแม่น้ำโขงและแหล่งอาหารจากป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์น้อยลงทุกที

1.3 วัฒนธรรมและประเพณีชุมชน²

งานบุญ บุญประเพณีเลี้ยงศาลปู่ตาประจำหมู่บ้าน ทำกันช่วงเดือนพฤษภาคม (เดือนหก) เพราะมีความเชื่อว่าก่อนถึงฤดูทำไร่ ทำนา จะต้องทำพิธีเพื่อขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพนับถือประจำหมู่บ้าน ได้ดลบันดาลให้ผลผลิตอุดมสมบูรณ์

บุญชะเวท (บุญมหาชาติ) ทำกันในเดือนมีนาคมเพื่อเป็นการระลึกพระพุทธรูปเจ้าเมื่อครั้งยังเสวยชาติเป็นพระเวสสันดร

บุญสงกรานต์ ทำกันในเดือนเมษายน จำนวนสามวัน โดยวันแรกถือว่าเป็นวันสังขารล่อง วันที่สองเป็นวันเนา และวันที่สามถือเป็นสังขารขึ้น จะนิยมสรงน้ำพระพุทธรูป เพื่อความอยู่เย็นเป็นสุขของครอบครัว

บุญวันวิสาขบูชา ทำกันในวันเพ็ญเดือนหก ถือเป็นวันที่ชาวบ้านในหมู่บ้านร่วมกันถือน้ำพิพัฒน์สัตยาต่อหน้าพระรัตนตรัย พร้อมทั้งจะปฏิบัติตนเป็นพุทธมามะกะที่ดี

บุญเข้าพรรษา มีประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา และพุทธศาสนิกชนบางคนถือโอกาสในการลดละเลิกอบายมุขในช่วงเข้าพรรษา

บุญข้าวประดับดิน ทำกันในวันเพ็ญเดือนเก้าเพื่อเป็นการอุทิศส่วนกุศลให้พ่อ แม่ และญาติมิตรผู้ล่วงลับไปแล้ว

บุญข้าวสาก (บุญเดือนสิบ) เป็นการนำอาหาร คาวหวานไปให้แก่เปรต และวิญญาณเร่ร่อน ให้ดื่มกินหลังจากอดอยากมานาน ทำกันในวันเพ็ญเดือนสิบ

บุญออกพรรษา เป็นวันสิ้นสุดของการจำนำพรรษา

บุญข้าวสาก และประเพณีไหลเรือไฟ ในบุญออกพรรษา (ภาพ อรอนงค์ วงษ์จักร)

² ที่มา : สรุปรายงานเอกสารรายงานความก้าวหน้าทีมวิจัย (สกว)ท้องถิ่นตำบลบ้านม่วง เรื่อง รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนลุ่มน้ำโขงแบบมีส่วนร่วม ตำบลบ้านม่วง อำเภอสังขามจังหวัดหนองคาย, 2560

บุญกฐิน ทำกันในช่วง 1 เดือนแรกของการออกพรรษา (มีระยะเวลาในการทอดกฐินภายใน 1 เดือนหลังจากออกพรรษาแล้วพระสงฆ์ที่จะรับกฐินได้จะต้องบวชให้ครบ 1 พรรษาเป็นอย่างน้อยถึงจะสามารถรับกฐินได้)

งานประเพณี ประเพณีการทอดเทียน นิยมทำกันในช่วงก่อนออกพรรษา 1 เดือน เป็นการขอขมาแก่ พระสงฆ์ที่จำพรรษาอยู่ตามวัดต่าง ๆ โดยพุทธศาสนิกชน จะนำดอกไม้ธูปเทียน และปัจจัยไปถวายตามวัดในหมู่บ้าน

ประเพณีบุญบั้งไฟ จะทำกันช่วงเดือนพฤษภาคม-มิถุนายนของทุกปี

ประเพณีการแข่งขันเรือกาบเรือยาว จะต้องทำกันช่วงก่อนออกพรรษาของทุกปี

ประเพณีบวงสรวงอ่างปลาบึก จะทำพิธีในช่วงวันออกพรรษาของปี

ภูมิปัญญา ได้แก่ เครื่องจักสาน เครื่องมือหาปลา ไม้กวาดดอกหญ้า การหากินในแม่น้ำโขง

2. การพึ่งพาแม่น้ำโขงของชุมชน

แม่น้ำโขง ไหลผ่านตำบลบ้านม่วงรวมระยะทางประมาณ 14 กิโลเมตร ทอดตัวในลักษณะระฆังคว่ำ ผ่านเทือกเขาน้อยใหญ่ทั้งสองฝั่งแม่น้ำโขง ในลำน้ำโขงนั้นจะมี ดอน เกาะ แก่งกินหรือก้อน อยู่เป็นจำนวนมาก เมื่อเข้าสู่ฤดูแล้งลำน้ำโขงจะลดขนาดลงมาก เห็นสภาพภูมิประเทศที่เป็น ดอน เกาะ แก่งได้อย่างชัดเจน รวมทั้งเกิดบึงอีกเป็นจำนวนมาก ชุมชนใช้ประโยชน์จากแม่น้ำโขงในการผลิตน้ำประปาหมู่บ้าน เพื่อบริโภคและอุปโภค ใช้ในการทำเกษตรกรรมโขง การประมง เป็นแหล่งท่องเที่ยวชมพันโขดแสนไคร้ เป็นแหล่งอาหารของคนในชุมชนที่เป็นเส้นเลือดใหญ่ในการหากิน เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาของสถานีประมงน้ำจืดจังหวัดหนองคาย

แม่น้ำโขงบริเวณบ้านห้วยค้อ มีระบบนิเวศ เกาะแก่งที่หลากหลาย เป็นจุดเริ่มต้นของ พันโขดแสนไคร้³ จากบริเวณถ้ำแค้เป็นต้นไป และมีลำห้วยค้อไหลผ่านหมู่บ้านถึงแม่น้ำโขงระยะทาง 4 กิโลเมตร และลำห้วยเชียงตา ซึ่งมีลำห้วยสาขาน้อยใหญ่ไหลผ่านพื้นที่บ้านห้วยค้อ

ระบบนิเวศย่อยในแม่น้ำโขงที่สำคัญของบ้านห้วยค้อ ได้แก่ บึงท่าบ้าน, บึงท่าวัด, ถ้ำแค้, คกขี้ปลวก, ก้อนป่อง, ก้อนพาน, ก้อนแม่่น, แก่งพาน, บึงยาว และอ่างปลาบึก ซึ่งอ่างปลาบึกเป็นเขตติดต่อกับบ้านหนอง

³ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมของ พันโขดแสนไคร้ ในภาคผนวก

นอกจากนี้ บริเวณก้อนแป้น ยังพบพืชน้ำประจำถิ่น ที่มีลักษณะลำต้นและดอกเหมือนกับ พลับพลึงธาร ชาวบ้านได้ตั้งชื่อว่า พลับพลึงธารแม่น้ำโขง (ปัจจุบัน ยังไม่ได้มีการจำแนกชื่อทางพฤกษศาสตร์) ซึ่งพบได้ในบริเวณนี้เท่านั้น

ภาพ แผนที่ระบบนิเวศย่อยแม่น้ำโขง เขตบ้านห้วยค้อและใกล้เคียง ต.บ้านม่วง อ.สังขม จ.หนองคาย

แม่น้ำโขง บริเวณบ้านห้วยค้อ, 30 กันยายน 2562 (ภาพ มนต์รี จันทวงศ์)

พลับพลึงธารแม่น้ำโขง, เมษายน 2562 (ภาพ ชัยวัฒน์ ภาระคุณ)

2.1 ด้านการเกษตร

ชาวบ้านใช้แม่น้ำโขงในการทำการเกษตรน้อยมาก สาเหตุเนื่องจากสภาพพื้นที่ไม่เอื้ออำนวยและไม่เหมาะสม แหล่งน้ำ มีระดับที่ต่ำกว่าพื้นที่ทำการเกษตร ที่เป็นพื้นที่ลาดชันตามภูเขาจึงทำให้การประกอบอาชีพด้านการเกษตรของชุมชนแถบนี้ส่วนใหญ่ อยู่ตามเนินเขา ต้องอาศัยน้ำฝนธรรมชาติตามฤดูกาลเป็นหลัก

อาชีพหลักของชุมชนบ้านห้วยค้อ ทำ สวนยางพารา ปลูกข้าวนาปี ปลูกข้าวโพด ปลูกมันสำปะหลัง กล้วยน้ำว้า สวนผลไม้และพืชผัก มีพื้นที่ทั้งหมด 1,958 ไร่ ทำการเกษตร ดังนี้

ประเภทของการทำการเกษตร	จำนวน (ครัวเรือน)	พื้นที่ (ไร่)	ราคาขายโดยเฉลี่ย (บาท/ไร่)
ทำนา นอกเขตชลประทาน	37	27	6,450
สวนยางพารา	59	1,028	11,160
สวนเงาะ	2	4	19,500
สวนปาล์มน้ำมัน	4	40	3,200
สวนลิ้นจี่	1	2	ไม่มีข้อมูล
สวนลำไย	1	3	ไม่มีข้อมูล
สวนมะม่วง	3	24	ไม่มีข้อมูล
ไร่กล้วย	18	171	ไม่มีข้อมูล
ไร่ข้าวโพด	1	5	4,550
ไร่มันสำปะหลัง	37	654	5,250

ที่มา งานนโยบายและแผน องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านม่วง อำเภอสังขม จังหวัดหนองคาย, 2562

ใบกล้วย แหล่งรายได้สำคัญของชาวบ้าน (ภาพ กำนันทอง จันลอง)

2.2 ด้านการประมง

ในฤดูน้ำหลากเดือนพฤษภาคม ถึง สิงหาคม น้ำโขงเริ่มมีการเพิ่มระดับขึ้นลักษณะสีน้ำจะขุ่น หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า น้ำแดง น้ำไหลเชี่ยว มีเศษตะกอนไหลมาตามน้ำอย่างมากมาย น้ำจะขึ้นท่วมก้อน ดอนเล็ก หาดทราย ต้นไคร้ต่าง ๆ จมอยู่ในน้ำ น้ำจากแม่น้ำโขงจะไหลเข้าสู่แม่น้ำสาขา ปลาจะว่ายขึ้นไปวางไข่ตามลำห้วย ในช่วงนี้ชาวบ้านจะหากินตามริมฝั่ง โดยจะใช้เบ็ดคอม เบ็ดแขวน เบ็ดหลัก เบ็ดเผือก ไม้ตามลำน้ำโขงและริมตลิ่ง ใสเสื่อนอนกินหรือจันทไม้ตามริมตลิ่ง ส่วนใหญ่จะได้ ปลาเค็ง ปลาสงัว ปลาเอน ปลาอืดู ปลาโจก ปลาปาก ปลาโน ปลาเพี้ย ปลาชวย ปลาเผา ปลาหูกหมาด ปลานาง ปลายอนหน้าหนู เมื่อน้ำเต็มฝั่ง น้ำเริ่มไหลนิ่งในช่วงเดือนกันยายนถึงเดือนพฤศจิกายน หญ้าและวัชพืชต่าง ๆ ตามริมโขงเริ่มเน่าเปื่อยกลายเป็นอาหารของสัตว์เล็กสัตว์น้อยในลำน้ำโขง ราคาปลาในช่วงนี้มีราคาสูงมากกว่าฤดูกาลอื่น ๆ

เมื่อเข้าสู่ฤดูหนาวเดือนธันวาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ น้ำเริ่มลดระดับลงเรื่อย ๆ จะพบก้อนดอน แก่ง เริ่มโผล่ขึ้นในแม่น้ำโขง ตามดอนเริ่มมี จิโปม จินายและแมลงต่าง ๆ ชาวบ้านเริ่มไปส่องตามลวงมองของตัวเอง นำเครื่องมือที่เคยใส่ตามตลิ่ง มาใส่ตามดอน คอน หาด มีพื้นที่หาปลาเพิ่มมากขึ้น ส่วนใหญ่พบ ปลากะบอก ปลาสร้อยปลามาง ปลาหลังหนาม ปลาจอกทราย ปลาหลด ปลาปึกไก่ ปลาดอกจิ้งกั๋ง ปลาเค็ง ปลาสงัว ปลาเอน ปลาอืดู ปลาโจก ปลาปาก ปลาโน ปลาเพี้ย ปลาชวย ปลาเผา ปลาหูกหมาด ราคาในช่วงนี้ยังคงมีราคาสูง ชาวบ้านตามริมโขงเริ่มปรับเตรียมดินเพื่อทำเกษตรริมโขง ปลูกไม้ตามระดับตามที่น้ำลดลงไป

ปลา และหอยจากแม่น้ำโขง แหล่งอาหารและรายได้ของชุมชน (ภาพ ก้านทอง จันทอง)

เดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคม เป็นช่วงฤดูร้อนที่น้ำในแม่น้ำโขงจะลดระดับลงจนถึงร่องน้ำลึก น้ำไหลช้า สีน้ำใส จะพบระบบนิเวศที่หลากหลายได้อย่างชัดเจน ก้อน แก่ง ดอน หาด บุ่ง ที่เป็นระบบนิเวศย่อยในลำน้ำโขงในช่วงน้ำลดจะพบ ปลามางแอ ปลาผัน ปลาเอนทราย ปลาใบไม้ ปลาดอกจิ้งจอก ปลาหนิล ปลาช่อน ปลาโน ปลาดอง ปลาสูตร ปลานาง หอย อีนิ้ว ปลาเค็ง ปลาสงัว ปลาเอน ปลาอืดู ปลาโจก ปลาปาก ปลาโน ปลาเพี้ย ปลาชวย ปลาเผา ปลาหูกหมาด ปลานาง ปลายอนหน้าหนู ในช่วงนี้

ชาวบ้านสามารถหว่านแห ลากตาง ผู้หญิงและเด็กเล็กลงไปหากินในแม่น้ำโขงได้ การทำเกษตรริมโขง
ชาวบ้านส่วนใหญ่จะปลูกพืชตระกูลถั่ว พืชที่เป็นหัวใต้ดินต่าง ๆ เช่น มันแกว มันเทศ เป็นต้น

ปลาจากแม่น้ำโขง คงามมั่นคงทางอาหารของชุมชน

นิเวศย่อยและวิธีการประมงของชุมชน

ช่วงเดือน	นิเวศ	ชนิดปลา	เครื่องมือ
พฤศจิกายน- กุมภาพันธ์ ฤดูหนาว	บริเวณริมหาดทราย	ปลากระบอกปลาสร้อยปลามาง ปลาหลังหนาม ปลาจอกทราย ปลาหลด ปลาปึกไก่ ปลาตอก จิว กุ้ง	แห มอง ต่างลากกุ้ง
	คก ลวง	ปลาเค็ง ปลาสงัว ปลาเอิ้น ปลาอิตู ปลาโจก ปลาปาก ปลาไน ปลาเพี้ย ปลาชวย ปลาเผาะ ปลาหูหมาด	มองใหญ่ขนาดตา 8-25 ซ.ม โต้ง 10-15 ซ.ม
มีนาคม- มิถุนายน ฤดูร้อน	บุง	ปลามางแอ ปลาผัน ปลาเอิ้นทราย ปลาใบไม้ ปลาตอกจิว ปลาตด ปลานิล ปลาชอน ปลาไน ปลาตอง ปลาสูตร ปลานาง	สวิง แห ต่างลาก มอง
	ลวงมอง ลวงเผี้ยก	ปลาเค็ง ปลาสงัว ปลาเอิ้น ปลาอิตู ปลาโจก ปลาปาก ปลาไน ปลาเพี้ย ปลาชวย ปลาเผาะ ปลาหูหมาด ปลานาง ยอนหน้าหนู	มองใหญ่ขนาดตา 8-25 เซ็นติโต้ง 10-15 เซนติเมตร เบ็ด
กรกฎาคม- ตุลาคม ฤดูฝน	ลวงมอง ลวงเผี้ยก	ปลาเค็ง ปลาสงัวปลาเอิ้น ปลาอิตู ปลาโจก ปลาปาก ปลาไน ปลาเพี้ย ปลาชวย ปลาเผาะ ปลาหูหมาด ปลานาง ยอนหน้าหนู	มอง เบ็ดเผี้ยก แห เบ็ดราว เบ็ดแขวน

3. การเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขงและผลกระทบต่อชุมชน

ปกติชาวบ้านโดยเฉพาะ ชาวประมงจะมีความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของสายน้ำและนิสัยของปลาเป็นอย่างดี ว่าช่วงเดือนไหนแม่น้ำโขงจะเป็นอย่างไรและจะมีปลาชนิดไหน ต้องใช้เครื่องมืออะไรในการจับปลา ทั้งในฤดูน้ำหลาก น้ำแล้ง เช่น ในช่วงหน้าฝน จะมีปลาหลากหลายชนิดอพยพว่ายทวนน้ำมา เพื่อวางไข่ในโขดหิน หรือบริเวณไคร้หน้า รวมทั้งอพยพเข้าลำห้วยสาขาของแม่น้ำโขง ช่วงน้ำแล้ง ปลาบางชนิดจะอยู่ในที่ที่แตกต่างกัน บริเวณที่เป็นหาดทรายกว้าง มีต้นไคร้หน้า จะพบปลาเอิน หรือปลายี่สกเทศ มาเกี่ยวพาราฮี ในช่วงเดือนธันวาคม-กุมภาพันธ์ของทุกปี ปลารากกล้วยจะอพยพมาเป็นฝูงในช่วงเดือนเดียวกันกับปลาเอิน แต่ไม่เกินวันครุ (กลางเดือนมกราคม) ความรู้เหล่านี้ ทำให้ชาวบ้านสามารถจับปลาได้จำนวนมากในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา ระดับน้ำที่ขึ้นลงผิดปกติอย่างเห็นได้ชัด ทำให้ชาวบ้านเริ่มกังวลถึงสภาพที่เปลี่ยนแปลง และพากันหาปลาได้น้อยลง ชาวบ้านเชื่อว่าการขึ้นลงของน้ำทำให้ปลาดกใจและสืบพันธุ์ ชาวประมงเองก็ไม่สามารถเตรียมตัวกับการเปลี่ยนแปลงอย่างกะทันหันนี้ได้

ชาวบ้านมีการปรึกษาหารือกันถึงความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว มีข้อมูลบางส่วนจากวงพูดคุยและจากสื่อมวลชน รวมทั้งหนังสือแจ้งการปิดเปิดน้ำของเขื่อนจีนจากหน่วยงานราชการ บางครั้งก็เท่าทันเหตุการณ์ บางครั้งก็ไม่รู้เนื้อรู้ตัว ทำให้หลายครั้งที่ชาวบ้านต้องตามไถ่ถอนเอาเรือหาปลาคืนจากชาวบ้านที่อยู่ต่างตำบลท้ายน้ำหลายพันบาท (เนื่องจากเรือราคาเกือบสองหมื่นบาท) มองหรือตาข่ายหาปลาของชาวบ้านเคยหายไปกับสายน้ำ เมื่อน้ำหลากมาฉุดฤดู หาดทราย เกาะแก่งที่เคยเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ มีประเพณีการละเล่นแข่งรถอีแต๊กในเทศกาลสงกรานต์ หาดทรายก็ถูกท่วมหาย วางแผนการจัดกิจกรรมไม่ได้ และในปี 2561 หาดทรายที่ชุมชนตั้งใจจะทำเป็นแหล่งท่องเที่ยวช่วงสงกรานต์ ก็ถูกน้ำท่วมในช่วงเดือนเมษายนเช่นเดียวกัน

นอกเหนือจากเรื่องปลาแล้ว ในช่วงน้ำหลาก แม่น้ำโขงจะพัดพาตะกอนดินมาท่วมถมบริเวณตลิ่งโขง ในช่วงหน้าแล้งราว ๆ เดือนพฤศจิกายนถึงเมษายนของทุกปี น้ำโขงจะค่อย ๆ ลดระดับลง ชาวบ้านได้ใช้พื้นที่ดังกล่าว ปลูกพืชผักโดยไม่ต้องใช้สารเคมี เนื่องจากมีสารอาหารเพียงพอที่ถูกพัดพามา มีการจับจอง และให้แต่ละครัวเรือนได้ใช้ประโยชน์ ปลูกพืชผักไล่ระดับลงตามพื้นที่น้ำลด แต่ในปัจจุบัน การที่น้ำขึ้นลงอย่างรวดเร็ว ทำให้การอุ้มน้ำของดินเปลี่ยนไป ดินพัง หน่วยงานราชการจึงจัดทำโครงการสร้างเขื่อนกันตลิ่งพัง ทำให้ชาวบ้านต้องไปหาที่ดินอื่นเพื่อปลูกผัก ทั้งที่โดยปกติชาวบ้านจะปลูกผักริมตลิ่งกินเอง การทำเขื่อนกันตลิ่งทรุดเริ่มทำในปี พ.ศ. 2558 เป็นต้นมา และตลิ่งหินแข็งนี้ นอกจากปลูกผักไม่ได้ แต่ยังส่งผลให้กอไคร้หน้า ต้นอ้อ อันเป็นแหล่งวางไข่ของปลากับนก หายไปด้วยเดิมทั้ง 5 หมู่บ้าน มีเรือหาปลาราว ๆ 130 ลำ ชาวบ้านมี “ลวงมอง” หรือ พื้นที่หาปลาทั้งเป็นลวงส่วนตัวและลวงสาธารณะ ลวงส่วนบุคคลจะเป็นมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษประมาณ 50 คน บางคนมีลวงปลามากกว่า 1 แห่ง ชาวบ้านที่ไม่มี

ลวง ก็มีความสามารถและความรู้จับปลาน้ำโขงเป็นอาหารได้ในบริเวณลวงสาธารณะ หรือไม่ก็ทำการเช่าพื้นที่ลวงมองคนอื่นตามราคาที่ตกลงกัน มีระเบียบกติกาที่รับรู้กันภายในที่ชาวบ้านต่างเคารพซึ่งกันและกัน

ปัจจุบันตำบลบ้านม่วงเหลือลำเรือแค่ 60 ลำ และจากการที่น้ำขึ้นลงผิดฤดูกาลนี้ ทำให้ “ลวงมอง” มีคุณค่าและมูลค่าที่เปลี่ยนแปลงไป นอกจากเรื่องเชือกกันน้ำโขงแล้ว ชาวบ้านยังต้องเผชิญกับการหาปลาของชาวบ้านฝั่งลาวที่มีทั้งระเบิดและซ็อตปลา ทำให้ปลาในน้ำโขงหายเร็วขึ้น ลาวมีเครื่องดูดปลา ใช้เครื่องเสียงคลื่นความถี่มาดูดเอาปลาไป และการเร่งก่อสร้างถนนหนทางตลอดแนวโขงของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีการระเบิดภูเขา และทำตลิ่ง แรงสะเทือนทำให้มีปลาบึก ปลาขนาดใหญ่ตายหลายตัวในปีที่ผ่านมา การเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขงบ้านห้วยค้อเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดเจนมากในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2562 น้ำโขงเกิดแห้งผิดปกติทั้งที่เป็นช่วงฤดูน้ำหลาก น้ำโขงลดระดับรวดเร็ว จนทำให้บึงแห้งขอด สภาพบึงที่แห้งขอด ทั้งที่เป็นฤดูน้ำหลาก ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2562

ระบบรากของต้นไม้ในบริเวณแม่น้ำโขงที่เป็นที่อยู่อาศัยของปลา เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2562

ระดับน้ำโขงที่แห้งลงอย่างรวดเร็วในเดือนกรกฎาคม 2562 ทำให้ปลาที่อพยพขึ้นมา ติดค้างในบึง และตายลงเป็นจำนวนมาก (ภาพ ชัยวัฒน์ ภาระคุณ)

สภาพน้ำโขงแห้ง ต้นไคร้ตายลงเป็นจำนวนมาก และเกิดหาดทรายขนาดใหญ่ ในเดือนสิงหาคม 2562 (ภาพ ชัยวัฒน์ ภาระคุณ)

สภาพน้ำโขงแห้ง และต้นไคร้ตายลงเป็นจำนวนมาก ในเดือนตุลาคม 2562 (ภาพ ก้านก่อง จันลอง)

พลับพลึงธารแม่น้ำโขง, เมษายน 2562
(ภาพ ชัยวัฒน์ ภาระคุณ)

สภาพพลับพลึงธารแม่น้ำโขง ที่กำลังแห้งตาย, มกราคม 2563
(ภาพ ก้านก่อง จันลอง)

ผลกระทบที่เกิดขึ้นส่งผลให้ชาวบ้านขาดรายได้ และในการพึ่งพาทรัพยากรจากแม่น้ำโขง ลดลง เมื่อระดับน้ำโขงขึ้นลงไม่ปกติ การหาปลาขายในพื้นที่ทำได้ยากขึ้น และเครื่องมือหาปลา เรือหางยาว รวมทั้งพื้นที่หาปลาเช่นลวงมองที่ไม่สามารถหาปลาได้เหมือนเดิม ชาวบ้านต้องแบกภาระค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นกับอุปสรรคหากิน ค่าอาหารในแต่ละวัน ชาวบ้านต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตใหม่จากเดิมมีรายได้จากการหาปลาขาย ต้องเปลี่ยนอาชีพ มาทำเกษตร รับจ้าง และต้องพึ่งอาหารจากตลาดมากขึ้นเรื่อย ๆ ค่าครองชีพเริ่มทวีคูณมากขึ้นกับค่าอุปโภคและบริโภคและสินค้าก็มีราคาแพงขึ้นทุกวัน

ในวันที่ 20 ตุลาคม 2562 นางสาวก้านก่อง จันลอง สมาชิกที่มิจัยชุมชน ในนามประธานกลุ่มคนรักแม่น้ำโขง ได้ส่งจดหมายถึง ฯพณฯ ชวน หลีกภัย ประธานรัฐสภา เพื่อขอให้ลงพื้นที่พบปะชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากเขื่อนไซยะบุรี⁴ ทั้งนี้สืบเนื่องจาก ฯพณฯ ชวน หลีกภัย เดินทางไปเยี่ยมชมการดำเนินงานเขื่อนไซยะบุรี เมื่อวันที่ 5 ตุลาคม 2562 ซึ่งจะเริ่มเปิดดำเนินการเป็นทางการในวันที่ 29 ตุลาคม 2562

ดังนั้นนางสาวก้านก่อง จันลอง จึงได้ส่งจดหมายฉบับนี้ เพื่อให้ ฯพณฯ ชวน หลีกภัย ได้ลงพื้นที่พบปะกับชาวบ้านจริง ๆ เพื่อให้ได้รับทราบข้อมูลสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นจริง แต่อย่างไรก็ตาม ไม่มีจดหมายตอบกลับจาก ฯพณฯ ชวน หลีกภัย จนถึงปัจจุบัน

4. แนวทางการอนุรักษ์ปลาในบึง

ปัจจุบันชุมชนบ้านห้วยค้อ ประสบกับปัญหาไม่แตกต่างจากหลาย ๆ ชุมชน ตามแนวของลำแม่น้ำโขงที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนทางตอนเหนือของลาว ทำให้ระบบนิเวศเปลี่ยนแปลงระดับน้ำขึ้น-ลงผิดปกติ ทำให้ทรัพยากรอาหารที่เคยมีความอุดมสมบูรณ์หายไปเป็นอย่างมาก เช่น การลดปริมาณจำนวนพันธุ์ปลา จากที่เคยมีปลาหลากหลายชนิดคงเหลือให้เห็นเพียงไม่กี่ชนิด วิถีชีวิตของคนและของเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม จากปลาที่มีในพื้นที่นี้เวศต่าง ๆ กลับไม่มีปลาอยู่เลย นิเวศพื้นที่ที่เคยหาปลาไม่มีเหมือนก่อน ไม่มีปลาให้หา อาหารที่เกิดจากพืชผักที่เกิดตามริมโขงหายไปกับการพังของตลิ่งที่ถูกน้ำกัดเซาะดินอยู่ตลอดเวลา

ชาวบ้านไม่มีพื้นที่ทำการเกษตรริมโขงเนื่องจากน้ำไม่แห้งลง และยังมีโครงการการทำเขื่อนป้องกันตลิ่งเข้ามา ทำในพื้นที่ชาวบ้านต้องหาพื้นที่ปลูกผักริมโขงใหม่ จากที่เคยปลูกอยู่ตามริมโขง ผลกระทบที่เกิดขึ้นส่งผลให้การขาดรายได้ของชาวบ้านในการพึ่งพาแม่น้ำโขง ในการหาปลาขายในพื้นที่บางคนสูญเสียเครื่องมือหาปลา เรือหางยาว รวมทั้งพื้นที่หาปลาเช่นลวงมองที่ไม่สามารถหาปลาได้เหมือนเดิม ชาวบ้านต้องแบกภาระค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นกับอุปสรรคหากิน ค่าอาหารในแต่ละวัน ชาวบ้านต้องเปลี่ยนแนวคิดใหม่จากเดิมมีรายได้จากการหาปลาขาย ต้องเปลี่ยนวิถีชีวิตหาปลาเพื่อเป็นอาหารอย่างเดียว

⁴ สำเนาจดหมายต้นฉบับ อยู่ในภาคผนวก

แทนและต้องพึ่งอาหารจากตลาดมากขึ้นเรื่อย ๆ ค่าครองชีพเริ่มทวีคูณมากขึ้นกับค่าอุปโภคและบริโภคและสินค้าก็มีราคาแพงขึ้นทุกวัน การหาอาหารจากแม่น้ำโขงไม่ว่าจะเป็นสัตว์น้ำหรือสัตว์บกที่มีตามนิเวศของแม่น้ำโขงหรือป่าไม้ภูเขาแล้วนั้นเริ่มหายากเต็มที่ บางคนไม่ว่าจะเป็นคนในชุมชนเองหรือจะเป็นคนบ้านพี่เมืองน้องต่างหาปลาได้ยากขึ้น และปลาเริ่มน้อยลง

ชาวบ้านห้วยค้อจึงตระหนักใจว่าหากเป็นแบบนี้เรื่อยไปในอนาคต ชาวบ้านจะได้รับผลกระทบด้านอาหารที่เกิดจากปลาแม่น้ำโขง อาหารที่เกิดจากป่าไม้และภูเขา เพื่อเป็นการจัดการและดำเนินการพัฒนาให้ชุมชนได้มีทรัพยากรทางอาหารที่เกิดจากตามธรรมชาติและเกิดจากนิเวศต่าง ๆ ชาวบ้านห้วยค้อจึงต้องศึกษาหาแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรทางอาหาร เพื่อสร้างแหล่งอาหารเพื่อความมั่นคงและยั่งยืน โดย ชาวบ้านห้วยค้อ และทีมวิจัยชาวประมงที่เข้าร่วมประชุมพัฒนาโจทย์วิจัยได้เสนอแนวโน้มในการทำกิจกรรมเพื่อแหล่งอาหารสำรองและหาแนวทางการอนุรักษ์ปลาในพื้นที่ เพื่อให้ชุมชนได้มีอาหารตามธรรมชาติ ชาวบ้านห้วยค้อจึงต้องการหาแนวทางการอนุรักษ์เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร โดยเห็นร่วมกันในเบื้องต้นว่า จะทำวังสงวนปลาที่บึงหน้าวัดบ้านห้วยค้อ พื้นที่ 15 ไร่เศษ เพื่อเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลา อนุบาลปลาต่อไป

ภาคผนวก

โครงการวิจัย การอนุรักษ์วังปลาน้ำโขงในบึงเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร กรณี บ้านห้วยค้อ หมู่ 4 ตำบลบ้านม่วง อำเภอสังขาม จังหวัดหนองคาย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาระบบนิเวศและความสัมพันธ์การพึ่งพาแม่น้ำโขง ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาผลกระทบและปัญหาที่เกิดขึ้นจากแม่น้ำโขงและการปรับตัว
3. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและการอนุรักษ์วังปลาแม่น้ำโขงในบึงเพื่อการสร้าง ความมั่นคงทางอาหารที่ยั่งยืน

งบประมาณสนับสนุน จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) จำนวน 12,000 บาท

1. การศึกษาการอนุรักษ์วังปลาแม่น้ำโขงในบึงเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร จำนวน 12,000 บาท

รายชื่อคณะที่มิวิจัยบ้านห้วยค้อ

1. นายเฉลิม คำจริงดี
2. นายพรศักดิ์ ทองอาจ
3. นายบุญศรี พิมพาแสง
4. นายวิเชียร วงษาพันธ์
5. นายแล พิบูรณ์
6. นายวิสูตร คำวงษ์ษา
7. นายวิสิทธิ์ บุญประกอบ
8. นายวิทยา ทองเนตร
9. นายบุญมี สิ้นสวัสดิ์
10. นายเฉลิมชัย สิ้นสวัสดิ์
11. นางสาวก้านก่อง จันลอง
12. นางหนูเลียน คำวงศ์ศา
13. นายทินกร วรรณชัย
14. นายจีระศักดิ์ คำวงศา
15. นางสาวอรอนงค์ วงษ์จักร
16. นายสุวิท อุตโร
17. นายคำมัต วงษ์ษานันท์

กิจกรรมในช่วงการทำงานวิจัย

วันที่	กิจกรรม	ภาพ
<p>4-6 กุมภาพันธ์ 2562</p>	<p>ตัวแทนชุมชนวิจัย เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการระดับเครือข่าย 7 จังหวัด ครั้งที่ 1/2562 ที่อำเภอธาตุพนม จ.นครพนม เพื่อร่วมวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาผลกระทบของแม่น้ำโขงและชุมชน และการกำหนดแนวทางการทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการร่วมกันในปี 2562-2563</p>	

<p>6 พฤษภาคม 2562</p>	<p>การประชุม เพื่อพัฒนาจิตวิทยวิจัย บ้านห้วยค้อ ต.บ้านม่วง อ.สังขม จ.หนองคาย</p>	
<p>9 กรกฎาคม 2562</p>	<p>ลงพื้นที่สำรวจความเสียหายระบบนิเวศในแม่น้ำโขง สำรวจความเสียหายที่เกิดขึ้นต่อความมั่นคงทางด้านอาหาร บริเวณตำบลบ้านม่วง อำเภอสังขม จังหวัดหนองคาย</p>	
<p>17/07/2562</p>	<p>การประชุมเพื่อลงนามบันทึกความตกลงการทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ ของบ้านน้ำไพร บ้านตาดเสริมและบ้านห้วยค้อ ต.บ้านม่วง อ.สังขม จ.หนองคาย และการสำรวจน้ำโขงบริเวณบ้านห้วยค้อหน้าวัดห้วยค้อ สำรวจสภาพความเสียหายของแม่น้ำโขง</p>	

		
<p>26 กรกฎาคม 2562</p>	<p>ลงสำรวจพื้นที่ความเสียหายกับกรมประมง จาก การที่แม่น้ำโขงลดระดับ ส่งผลให้กุ้ง หอย ปู ปลาเสียหายเป็นจำนวนมาก</p>	
<p>27 กรกฎาคม 2562</p>	<p>ร่วมประชุมและนำเสนอสถานการณ์ปัญหา ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขง ต่อชุมชน และแผนงานด้านประมง ต่อผู้ตรวจ ราชการกรมประมง ร่วมกับเครือข่ายฯ จังหวัด เลย หนองคาย บึงกาฬ ณ โรงแรมแม่โขงริเวอร์วิว และโรงเรียนบ้านวัง ม่วง ต.บ้านม่วง อ.สังคม จ.หนองคาย</p>	

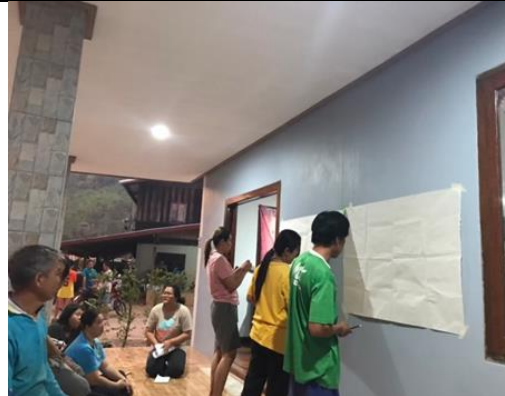
<p>4 สิงหาคม 2562</p>	<p>ร่วมจัดงานเอ็นชวัญปลาร่วมกับเครือข่ายต่าง ๆ หลังจากที่มีการลดลงของน้ำโขง อย่างกะทันหัน ส่งผลให้ปลาและสัตว์น้ำตายเป็นจำนวนมาก เพื่อเป็นการสร้างการตระหนักให้เห็นถึงสิ่งแวดล้อมที่เสียหาย ที่บ้านม่วง ต.บ้านม่วง อ.สังขม จ.หนองคาย</p>	
<p>6 กันยายน 2562</p>	<p>ร่วมประชุม โครงการฟื้นฟูทรัพยากรประมง และระบบนิเวศจากผลกระทบภัยแล้งในแม่น้ำโขงและแม่น้ำสาขาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน และนำเสนอแผนงานเพื่อแก้ไขปัญหา ร่วมกับ กรมประมง ณ ศาลาวิทย์ไฮโดร ตำบลสังขม อำเภอสังขม จังหวัดหนองคาย</p>	
<p>16 ตุลาคม 2562</p>	<p>ประชุมทีมวิจัย เพื่อทำความเข้าใจกับเครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูล และเสวนาเรื่องสถานการณ์ปัญหาในชุมชน ที่เป็นอุปสรรคต่อการทำงานวิจัยของทีมวิจัยชุมชน</p>	
<p>27-29 ตุลาคม 2562</p>	<p>เข้าร่วม “การประชุมเชิงปฏิบัติการการพัฒนาแผนเชิงรุก ด้านการประมงระดับชุมชน ภายใต้สภาวะการเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขง และเสวนา เชื้อนไชยะบุรี การเปลี่ยนแปลงของน้ำโขงที่ไม่หวานคืน” ณ ศาลาประชาคม อ.ปากชม จ.เลย</p>	

14 กุมภาพันธ์ 2563

การประชุมสรุปงานวิจัยเชิงปฏิบัติการของทีมชุมชนบ้านห้วยค้อ

พันโชตแสนไคร้⁵

พันโชตแสนไคร้ เป็นชื่อที่มีการเรียกขานกันเมื่อไม่นานมานี้ในราวปี 2560 เพื่อเป็นสถานที่ท่องเที่ยวแม่น้ำโขงของจังหวัดหนองคาย เริ่มจากบ้านห้วยค้อ ลงไปตามแม่น้ำโขงผ่านบ้านหนอง บ้านภูเขาทอง และสิ้นสุดที่บ้านม่วง ตำบลบ้านม่วง จังหวัดหนองคาย มีระยะทางประมาณ 14 กิโลเมตร มีความกว้างระหว่าง 800 – 1,200 เมตร ด้วยสภาพนิเวศของแม่น้ำโขง ที่ขนาบด้วยภูเขาทั้งสองฝั่ง มีลำห้วยสายสั้น ๆ ไหลลงสู่แม่น้ำโขงเป็นจำนวนมาก และในแม่น้ำโขง ประกอบไปด้วยเกาะแก่งใหญ่น้อยเป็นจำนวนมาก และมีไม้ไผ่เกิดขึ้นเป็นจำนวนมากเช่นกัน โดยเฉพาะต้นไคร้ น้ำ ต้นหว้า และมีพืชประจำถิ่นคือ พลับพลึงธาร แม่น้ำโขง (ที่บริเวณกอนบ่อง ในเขตบ้านห้วยค้อ) เมื่อเข้าสู่ฤดูน้ำลด แม่น้ำโขงจะปรากฏให้เห็นนิเวศย่อยที่ชัดเจนเป็นจำนวนมาก เช่น บุ่ง หาด ดอน ก้อน แก่ง คก เป็นต้น เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ และชาวบ้านก็ได้หาปลาเพื่อการดำรงชีพตามบุง คก และหาดต่าง ๆ ได้

ในสภาพธรรมชาติเมื่อเข้าสู่ต้นฤดูฝนในเดือนมิถุนายนถึงกรกฎาคม แม่น้ำโขงจะเพิ่มระดับสูงขึ้น และเพิ่มจนท่วมนิเวศย่อยต่าง ๆ จนเต็มลำน้ำ ในราวเดือนสิงหาคมถึงตุลาคม ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้ คือ ฤดูกาลของการอพยพของปลาในแม่น้ำโขง และการผสมพันธุ์วางไข่ และเป็นพื้นที่สำหรับให้ปลาวัยอ่อนได้หลบภัย เจริญเติบโต แต่เนื่องจากลำห้วยในบริเวณนี้ มีระยะทางสั้น ๆ ดังนั้นพื้นที่ที่สำคัญต่อวงจรชีวิตของปลา คือ เกาะแก่งต่าง ๆ ในแม่น้ำโขง หรือที่เรียกขานกันว่า พันโชตแสนไคร้

ภาพ แผนที่ระบบนิเวศ พันโชตแสนไคร้ ในแม่น้ำโขง บ้านม่วง อ.สังขาม จ.หนองคาย

⁵ ประมวลโดย มนตรี จันทวงศ์ โครงการวิจัยและพัฒนาชุมชนต้นแบบสุขภาวะ บนฐานความมั่นคงทรัพยากรทางอาหาร และทรัพยากรธรรมชาติ ในลุ่มน้ำโขง และความสามารถปรับตัวจากปัจจัยเสี่ยงด้านภัยพิบัติ, มิถุนายน 2563

งานศึกษาระบบนิเวศของแม่น้ำโขงในตำบลบ้านม่วง เมื่อปี 2555 ได้ระบุรายละเอียดของ
 นิเวศย่อยต่าง ๆ ไว้เป็นจำนวนมาก ดังนี้⁶

ระบบนิเวศย่อยในแม่น้ำโขงของตำบลบ้านม่วง มีจำนวน 5 ระบบ สามารถจำแนกได้ดังนี้

ระบบนิเวศย่อย	ชื่อ
1. แก่ง (ก้อน)	ก้อนแบน ก้อนบาทเวิน ก้อนคอนพระพวง ก้อนพรานแหลม ก้อนซิว ก้อนหมาเนา ก้อนผีน้อย ก้อนคกตุ้ม ก้อนหัวหมาก ก้อนตัก ก้อนพระปัด ก้อนโต่ ก้อนพอบัว ก้อนลงไซ ก้อนหินโหยด ก้อนพิบเพียบ ก้อนปลาปาก ก้อนแปข้าง ก้อนแดงน้อย ก้อนพู ก้อนแม่จำปา ก้อนแดงใหญ่ ก้อนลงโต่งทิสมี ก้อนหัวหาดแห่ ก้อนซุงนาก ก้อนแก่งกล้า ก้อนพะนางม่วง ก้อนแพหมื่น ก้อน อาน ก้อนบาทแรงงาย ก้อนแซนชั้น ก้อนศาลา ก้อนหมอสาก ก้อนแซนสูง ก้อนแซนหยวก ก้อน ผาหับไก่ ก้อนโปรง ก้อนข้าวจี ก้อนแซนบรรทม ก้อนหาดแสน ก้อนอู่ ก้อนเจ้า ก้อนหินฮาว ก้อนโตน ก้อนธาตุ ก้อนดอกบัว
2. คก	คกผ้าห่ม คกตุ้ม คกแม่ทองสาย คกแม่ทองสาย คกห้วยยาง คกห้วยหลวงซอน คกคำ คกอิทธิพิย คกป่าแก่ คกสองคอน คกฉ้อง คกท่าเรือตู้เชียงพร คกกกข่า
3. ลวงมอง	ลวงก้อนแดงใหญ่ ลวงก้อนพอบัว ลวงคกบักเจ้า ลวงก้อนลงไซ ลวงก้อนซุงนาก ลวงก้อนคกซุง นาก ลวงก้อนแก่งกล้า ลวงคกดอนโม ลวงก้อนคกอาน ลวงก้อนคกอาน
4. คอน	คอนลงไซ คอนผีแล
5. ดอน	ดอนเปือย ดอนเจ้า ดอนปากคอนคำ ดอนค้อ
6. บุ่ง*	บุ่งท่าวัด บุ่งท่าบ้าน บุ่งยาว
7. หาด*	ไม่มีชื่อ
8. ถ้ำ*	ถ้ำแค้

หมายเหตุ * เพิ่มเติมจากข้อมูลบ้านห้วยค้อ, 2563

ระบบนิเวศย่อยแต่ละแห่ง จะมีเรื่องราว ที่มาที่ไปของชื่อ หรือลักษณะเฉพาะบริเวณนั้น ๆ ซึ่ง
 ยังคงดำรงอยู่ อาทิเช่น

ก้อนแบน คล้ายเกาะตะปู เรื่องจะเข้าแก่งพาลไม่ได้ต้องให้คนไปอยู่ที่ก้อนแบน แล้วคนอยู่บนเรื่องจะโยน
 เชือกไปให้ถึงคนที่อยู่ก้อนแบน⁷

ก้อนบาทเวิน เป็นลักษณะน้ำไหลวนแรง เป็นพื้นที่เหมาะแก่การว่านแหที่มีลูกตุ้มหนัก เพราะจากน้ำที่
 ไหลแรงถ้าใช้แหที่ลูกตุ้มไม่หนักแหจะไม่จมจะลอยอยู่บนน้ำ แต่ถ้าลูกตุ้มหนักจะทำให้แหจมและถึงที่อยู่ของปลา

ก้อนคกตุ้ม เป็นบริเวณที่น้ำโขงไหลมาเป็นเวิน ผู้เฒ่าผู้แก่จะสานตุ้มไปดักปลาบริเวณนี้ ทั้งตุ้มปลาออก ต้ม
 ปลาเผา โดยจะนั่งผักกุ่ม หรือ หมักผักกุ่มมัดเป็นก้อนนำไปใส่ไว้ในตุ้มเพื่อเป็นเหยื่อล่อปลาที่กินพืช

⁶ รายงานการศึกษาศักยภาพชุมชนริมแม่น้ำโขง ในการปรับตัวจากโครงการขนาดใหญ่และสภาวะโลกร้อน โดย มูลนิธิ
 ฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ, มูลนิธิพิทักษ์ธรรมชาติเพื่อชีวิต, เครือข่ายชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี, 2555

⁷ แบน ภาษาอีสานหมายถึงการโยนสิ่งของให้ตรงเป้าหมายที่ต้องการ

ก้อนหัวหมวก แต่ก่อนถ้าจะวิ่งเรือผ่านบริเวณก้อนนี้ให้สมวกอยู่ก็ต้องถอดเพื่อเป็นการทำความเคารพสถานที่ ถ้าไม่ถอดหมวกแล้ววิ่งเรือไปถึงแก่งพาลก็จะมึนเป็นไปเพราะถือว่าไม่เป็นการทำความเคารพ แต่ปัจจุบันความเชื่อนี้ก็ลดลงไปมากแล้ว

ก้อนตัก ช่วงที่ปลาขึ้นไปตักต้อง ก้อนอื่นจะไม่ได้ปลา ต้องมาตักต้องที่ก้อนนี้เพราะปลาจะเยอะ คน 20-30 คนหมุนเวียนกันตักก็ยังคงได้ปลาอยู่ เพราะอยู่ใกล้แก่งที่น้ำไหลเชี่ยวปลาจึงหลบเข้าก้อนนี้เพื่อรอจังหวะแล้วว่ายออกไป

ก้อนโต เป็นลักษณะของก้อนหินที่ยื่นออกมาเลยก้อนหินก้อนอื่นทำให้เห็นได้ชัด เป็นพื้นที่ดูปลาว่าปลาจะมาเมื่อใด มีปลาในบริเวณนี้และใกล้เคียงหรือไม่ เพราะบริเวณข้างเคียงเป็นคกที่น้ำไหลวน ปลาจะรอฝูงที่ก้อนโต เป็นพื้นที่เหมาะแก่การทอดแห

ก้อนพอบัว ที่เรียกชื่อนี้เนื่องจากว่าคนที่ชื้อบัวจับจองพื้นที่นี้เป็นพื้นที่หาปลา โดยไม่ยอมไปหาปลาที่อื่นเลย เพื่อนชวนไปหาที่อื่นก็ไม่ไป เป็นพื้นที่ตักต้อง พอบัวตักต้องที่นี้และเสียชีวิตลงบริเวณก้อนนี้ จึงเรียกก้อนพอบัวเรื่อยมา

ก้อนลงโตงทิดมี ที่เรียกชื่อนี้เนื่องจากคนชื้อมีไปบวชแล้วลาสิกขาออกมา จึงเรียกทิดมี ไปจับจองพื้นที่ในการหาปลา โดยไม่ไปหากินที่อื่นเลยจึงเรียกก้อนนี้ตามชื้อบุคคลที่จับจองผู้แรก

ก้อนซุงนาก เป็นก้อนซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของตัวนาก(ลักษณะคล้ายแมวหน้าแต่ทำเหมือนเท้าสุนัข) มีหินใหญ่ 3 ก้อน ตั้งโอบกันไว้ ทำให้เกิดโพรงขึ้นนากจึงอาศัยเป็นที่อยู่อาศัยและคอยจับปลากินบริเวณนี้เนื่องจากมีปลาชุกมากจึงเป็นเหมือนตัวควบคุมระบบนิเวศปลาไม่ให้มากเกินไป ปัจจุบันไม่พบนากแล้วในบริเวณนี้ แต่พบเมื่อ 20 ปีหรือในราวปี พ.ศ. 2522 ยังพบอยู่ประมาณ 5-6 ตัว

ก้อนอาน เป็นทะเลานหินใหญ่ เหนือก้อนอานจะมีคกเวินขนาดใหญ่ เป็นที่หาปลาของคนในชุมชน เนื่องจากเป็นพื้นที่น้ำขนาดใหญ่และเหมาะแก่การอยู่อาศัยของปลา

คกผ้าห่ม ที่เรียกชื่อนี้เนื่องจากบริเวณคกนี้มีอากาศค่อนข้างเย็น ถ้าจะมาหาปลาบริเวณนี้ต้องห่มผ้าเพื่อรอรหว่างหาปลา

คกตุ้ม เป็นบริเวณที่น้ำโขงไหลมาเป็นเวิน ผู้เฒ่าผู้แก่จะสานตุ้มไปตักปลาบริเวณนี้ ทั้งตุ้มปลาออก ตุ้มปลาเผา โดยจะนั่งฝักกุ่ม หรือ หมักฝักกุ่มมัดเป็นก้อนนำไปใส่ไว้ในตุ้มเพื่อเป็นเหยื่อล่อปลาที่กินพืช

คกท่าเรือตู้เชียงพร ที่เรียกชื่อนี้เนื่องจากว่าตู้เชียงพรคนนี้จะใช้เป็นที่จอดเรือเป็นประจำโดยไม่เปลี่ยนที่จอด คนอื่นเปลี่ยนตู้เชียงพรก็ไม่เปลี่ยนแม้ต้องเดินไกลก็ไม่เปลี่ยนที่จอดเรือ จึงเรียกคกนี้ตามชื้อตู้เชียงพรที่จอดเรือเป็นประจำ

คกกข่า เนื่องจากมีต้นไม้มะค่าขึ้นเป็นจำนวนมาก จึงเรียกตามต้นมะค่า (ภาษาอีสานนกหมายถึงต้น ข่า เป็นเสียงเพี้ยนมาจาก ค่า)

ดอนเจ้า เป็นดอนใหญ่กลางแม่น้ำโขง ติดเขต สปป.ลาว ทุกปีชาวบ้านจะมาประกอบพิธีเซ่นไหว้ ในช่วงสงกรานต์ ร่วมกันของชาวบ้านฝั่งไทยและสปป.ลาว

สำเนาจดหมายของนางสาวก้านก่อง จันล่อง ถึง ชพณฯ ชวน หลีกภัย

กลุ่มรักษ์แม่น้ำโขง
16 หมู่ 2 บ้านม่วง ตำบลบ้านม่วง
อำเภอสังขม จังหวัดหนองคาย 43160
โทรศัพท์

20 ตุลาคม 2562

เรื่อง การเยี่ยมชมนพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบน้ำโขงแห้งท้ายเขื่อนไชยะบุรี
เรียน ฯพณฯ นายชวน หลีกภัย, ประธานรัฐสภา และประธานสภาผู้แทนราษฎร

ตามที่ ฯพณฯ ได้ให้เกียรติเดินทางไปเยี่ยมชมการดำเนินงานของโรงไฟฟ้าพลังน้ำไชยะบุรี เมื่อวันที่ 5 ตุลาคม 2562 ตามที่ปรากฏในโพสต์ของเพจ CK Power Public Co.,Ltd. เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2562 ข้าพเจ้าในฐานะตัวแทนชาวบ้านกลุ่มรักษ์แม่น้ำโขงที่ตั้งชุมชนริมฝั่งแม่น้ำโขง ต.บ้านม่วง อ.สังขม จ.หนองคาย ซึ่งอยู่ท้ายโรงไฟฟ้าพลังน้ำไชยะบุรีดังกล่าว ขอเรียนให้ ฯพณฯ ทราบว่า นับตั้งแต่กลางเดือนกรกฎาคม 2562 เป็นต้นมา ที่โรงไฟฟ้าไชยะบุรีได้ทดลองเดินเครื่องผลิตกระแสไฟฟ้า จนกระทั่งถึงปัจจุบัน ต้องเผชิญกับความทุกข์ยากแสนสาหัส จากการที่ระดับน้ำในแม่น้ำโขงลดลงผิดปกติโดยลดลงมากกว่า 10 เมตร แม้ว่าเป็นฤดูฝน นอกจากนั้น ระดับน้ำยังผันผวน ขึ้นลงรายวันผิดธรรมชาติ ทำให้ไม่สามารถทำการประมงที่เป็นอาชีพหลักได้ และชุมชนต้องได้รับความเดือดร้อนจากการไม่มีปลาสำหรับการบริโภคในครัวเรือน นอกจากนั้น ยังปรากฏว่า ป่าไคร้ ซึ่งเป็นระบบนิเวศที่สำคัญของแม่น้ำโขงยืนต้นแห้งตาย สัตว์น้ำจำนวนมากทั้ง ปู หอย และปลา หลากหลายชนิดหนีลงร่องน้ำไม่ทัน และตายตามหาดทราย

ขณะที่หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำโขง และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในพื้นที่ไม่เคยลงพื้นที่มาดูข้อเท็จจริง และรับฟังความทุกข์ของชาวบ้าน ทั้งที่เป็นประเด็นปัญหาที่สร้างความเดือดร้อนให้ชาวบ้าน ทั้งที่บ้านม่วงและที่ตั้งชุมชนริมฝั่งแม่น้ำโขง 7 จังหวัดในภาคอีสาน และเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมในระดับภูมิภาค

ด้วยเหตุดังกล่าวข้างต้น ข้าพเจ้าและชาวบ้าน ต.บ้านม่วง จึงขอเรียนเชิญ ฯพณฯ ในฐานะประธานรัฐสภา และประธานสภาผู้แทนราษฎร ได้โปรดลงพื้นที่เพื่อดูข้อเท็จจริง และพบปะกับชาวบ้านที่เดือดร้อน เพื่อดำเนินการต่อไปที่เป็นการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

ขอแสดงความนับถือ

ก้านก่อง จันล่อง
(นางสาวก้านก่อง จันล่อง)
ประธานกลุ่มรักษ์แม่น้ำโขง